

prijateljskem ali eventualno še stanovskem krogu. Motivni svet njihovih slik obsega po veliki večini Ljubljano in posebno njeno okolico, deloma tudi Kranjsko sploh.

Izmed tujih razstav smo imeli v Ljubljani kot deveto razstavo Narodne galerije samo razstavo francoske grafike 17. in 18. stoletja, ki nam je nudila tehnično in razvojno zanimivo zbirko dovršenih umetniških likov označene dobe.

Klub mladih, ki se je letos preosnoval v Slovensko umetniško društvo, je nadaljeval svojo turnejo izven Slovenijo. Prva razstava se je vršila v Sarajevu pod pokroviteljstvom društva Cvijeta Zuzorić. Obsegala je v glavnem ista dela kot ona l. 1925 v Splitu. Udeležili so se je B. Jakac, G. A. Kos, Tine Kos, Fr. in Tone Kralj, J. Napotnik, V. Pilon, D. Serajnik, Fr. Stiplovšek, Dr. in N. Vidmar in Fr. Zupan.

Z nekoliko drugačnim izborom se je vršila nato razstava v Alšovi sñni v Pragi. Razstavili so B. Jakac (poleg dr. H. Saeverud in zbirka grafik), G. A. Kos (Piknik in dr.), Fr. Kralj (Slovenska vas in dr.), Tone Kralj (Sama, Težaki, Slovenska svatba, ki je vzbujala posebno pozornost, ilustracije k Fioretton in dr.), V. Pilon (dve oljnati sliki in grafike), Fr. Stiplovšek (tri slike in grafike), Dr. Vidmar (tri slike in grafike) Fr. Zupan (tri slike), Tine Kos (tri plastike) in Ivan Napotnik (dve plastiki).

Ista razstava se je vršila v decembru pod okriljem »Sturma« v Berlinu. — S to turnejo, ki še ni zaključena, so storili naši mladi veliko za propagando slovenskega imena izven domovine.

Po zaslugi I. Meštrovića so se slovenski umetniki udeležili tudi svetovne razstave v Filadelfiji. Razstavili so R. Jakopič (Koncert, Delo na polju, Pokrajina in Posavje), M. Jama (Blejski otok, Blejski grad in dve drugi sliki), M. Sternén (Poluakt, Talisman, Pismo, Roman, Dekle nad knjigo), F. Vesel (Matija Gubec, Ruska emigrantka, Proletarec, Slovenski kmet), Fr. Kralj (Oljska gora, Snemanje s križa, Magdalena) in Tone Kralj (Revolucija, Getsemani, Zadnja večerja). — Na mednarodni razstavi v Benetkah je razstavil Tone Kralj Kristusa iz pasijona, slovenski grafiki so razstavili v zvezi z drugimi jugoslovanskimi v Zürichu in drugod v Švici ter v Krasoumni Jednoti v Pragi. Priznanje je žel M. Sternén s svojimi monotipijami.

Letošnje leto je še v poudarjeni meri dokazalo že znano resnico, da je razmerje našega časa do umetnosti nenormalno. Mi silimo umetnost na trg, na razstavo, kar vendar ne more biti ideal umetniške produkcije in ne podlaga njenega napredka. S tem da je umetnost morala med kramarje, ni nič pridobila na kvaliteti, njen ideal je in edino more biti tako razmerje do družbe, da umetnost ustvarja za družabno potrebo, ne za kramo, ki se vsiljuje. Stadion, stopnišče Trgovske zbornice, Šiška, Bogojina niso zgrajeni na trgovskih temeljih in zato so dobri preko dobe, ki jih je rodila. Tudi ni iz trgovskih ozirov nastal Kraljev Rodbinski portret, Slovenska svatba ali Jakopičev Slepac in še marsikaj drugega, kar je trajnega rodila letošnja umetniška sezona. Milje pa, v katerem so se nam ta dela pokazala, morje onega, kar jih je spremljalo, je pa tako zvana »razstavniška« umetnina. Iz sreca mi je vzeta označba tega stanja, ki jo je napisal

H. Fischel¹ takole: »Uredba razstavljanja je vzela slikarstvu njegovo dostojanstvo. Plemenita umetnost čopiča, ki čara na ploskev barvasti odsev pisanega sveta in doživetje očesa, je bila prisiljena, da ustvarja za sejem. Umetnik ne ve več, za koga in za kakšno porabo je namenjeno njegovo delo, edina njegova naloga je še, da postane med mnogimi opažen.«

Edino rešitev iz tega stanja vidim v tem, da se umetnosti vrne njeno nekdanje pravo socialno razmerje. Ni res, da so samo umetniki krivi sedanjega neskladja, ampak po mojem sedanjem spoznanju mnogo bolj družba, ki se noče zavedati niti ene dolžnosti do umetnosti, zahteva pa, da umetnik izpolnjuje vse napram nji.² Pravo, zdravo razmerje bo doseženo, ko bo umetnik arhitekt, slikar, kipar ali umetni obrtnik uvrščen harmonično, logično v celoto likovne kulture sodobnosti. Arhitektura je bila v vseh umetniško produktivnih časih važen predpogoj za razvoj ostalih strok. In ravno ona je v naši dobi zašla najbolj daleč od svoje temeljne vloge in se le polagoma zopet vrača nazaj v svoj pravi položaj. Njo bo treba najprej osvoboditi trgovskih temeljev! Ne pozabimo, da smo po vojni pri nas zidali palače kot že dolgo ne, če se pa ogledamo po njih, ne najdemo tam ne kiparja ne slikarja, kot da je ta rod izumrl. Ta dva smo dirigirali pod Tivoli, ki ima seve svojo upravičenost kot orientacijsko središče, ne more pa postati torišče in gojišče umetniških pobud. Pobude so plahutale po teh palačah, ki jih pa umetniku niso odprli, da se ob njih inspirira in uresniči svoje sanje o velikopoteznih delih, ampak so se njih lastniki tudi sami napotili pod Tivoli in v znak miloščine kupili poljubno tam razstavljeno delo, da so dokumentirali razumevanje za umetnost in skrb za nje napredek.

Končno spoznanje osmega leta po vojni naj bo, da je dolžnost naše družbe, da umetnost osvobodijo spon »bazarja«. Fr. Stelč.

Zapiski

Slovensko slovstvo

Ivan Cankar: **Zbrani spisi**. Peti zvezek. Uvod in opombe napisal Izidor Cankar. V Ljubljani, 1927. Založila Nova založba. Strani XX + 525.

Ta zvezek zaključuje Cankarjeve spise do leta 1902. in ga označujeta dve najboljši deli iz pesnikove mladostne dobe, drama Kralj na Betajnovi in povest Na Klanecu. Prvo je pomembno radi svoje etično-revolucionarne borbenosti in ostre dramatične karakterizacije, drugo radi široke socialne koncepcije in neizčrpane poetičnosti. V obeh se je pesnik ozrl v svojo neposredno domačo okolico in s prvim delom podal protest proti obstoječemu gospodarskemu in političnemu mogočnjaštvu v naši polpreteklosti, v Klanecu pa so se strnili dogodki pesnikove mladosti v bridko lepo bolečino in naši

¹ »Oesterr. Bau- und Werkkunst III., nov. 1926, str. 57.

² »Podpore« in podobno niso prava pot do korekcije slabega stanja in so same najžalostnejša njegova posledica.

izhod v obupnem simbolnem sklepu, ki naj velja za vse revne in trpeče: »Na smrt obsojeni! Vse trpljenje je brez koristi, življenje brez koristi« (str. 285). Urednik Spisov nam je Kralja na Betajnovi analiziral obširneje, kakor je to storil doslej pri drugih delih; podal nam je vsebinsko in oblikovno kritiko te drame, pač radi tega, da je točneje predočil miselni prelom, ki se je v tem času završeval v pisatelju in dognal, da je zmisel dela drug, kot so mislili sodobniki. Nasproti mogočnjaku in češččenemu zločincu Kantorju in filistru Bernotu stoji Maks kot »ponos prostovoljnega izobčenca iz pokvarjene družbe« (XII.), ki ga svojedobna kritika ni razumela in ki ni vedela, da Kantor »ni poveličevanje nietzschejanskega nadčloveka, marveč pesnikova odpoved temu nekdanjemu idealu« (istotam). Ta idejna analiza pa je važna predvsem radi tega, da spoznamo, kako je Cankar pri oblikovanju svojega dela hotel vso navidezno skladnost realnega življenja, njegovo nasilje in sankcijo tega nasilja postaviti v kričečo neskladnost in kako je s pretiranimi poudarki hotel doseči svoj življenjsko-kritični uspeh. Urednik imenuje to umetniško ravnanje »umetniško modificiranje realnih dejstev« (XV.) in je postavil za sklep svojega dokazovanja trditev, da: »Zakoni naturalistične umetnosti pri Kralju na Betajnovi niso rabni« (XVII). Ta trditev nas radi svoje strnjivosti osupne, ostro pa tudi nasprotuje vsemu dosedanjemu pojmovanju, da je Kralj na Betajnovi poleg nekaterih krajših stvari (zlasti Krona v Knjigi za lahkomišelnih ljudi) najmočnejše naturalistično delo, ali vsaj, da naturalistični oblikovni princip v delu prevladuje. Cankarjevo »modificiranje realnih dejstev« izziva k razmišljanju o razmerju med snovjo in obliko. Pisatelj je vzel živo, prav za prav že izoblikovano snov: osebe, ki kažejo tipičnosti poklica, in razmere, ki bi jim ne bilo težko uganiti, odkod so. Tem osebam je položil v usta besede, ki jih skoraj ne morejo govoriti in jim je prisodil nekatera dejanja, ki se prav nikjer in nikoli ne morejo tako vršiti. Zato bi bilo treba ugotoviti, da Kralj na Betajnovi pomeni ostro trenje dveh oblikovnih principov in da se je snov, enkrat že realistično izoblikovana s tem, da jo je pisatelj realno vzel iz življenja, upirala idealističnemu oblikovanju, vsaj takemu, kot ga je pisatelj tukaj zastavil. Osnova dela je ostala še trdno naturalistična. Idealistični princip, ki ga je bil Ivan Cankar doslej z vso voljo uveljavil in ga je tudi pozneje vedno bolj čisto in dosledno mojstroval, pri Kralju na Betajnovi ni prodril, in zato se idealistični poudarki kažejo deloma kot gesla, deloma kot pisateljeve zlovoljne kaprice. Nekatero osebo v Kralju na Betajnovi nas bole in ne vemo, zakaj. Upirajo se nam, ker jih poznamo, pa drugače govore, kot je njihova narava in potreba, hlapec Jernej pa nas pozneje ne moti niti s svojo parafrazo očenaša. Tu ne bo odveč še literarna primera med Kersnikovim Testamentom in Cankarjevo dramo. Vrsta istih figur je na eni strani postavljena v realistično povestnem redu, na drugi strani v idealistično dramatičnem. Prvega osebe so skladne in resnične, druge nas motijo in dražijo; celo isti sodnik z istim neverjetnim uradnim vedenjem je pri Kersniku verjeten, pri Cankarju samo idejni poudarek, ki se nam oblikovno upira, »Modifikacija

realnih dejstev« pomeni v Cankarjevi dramatični novosti, v katerega nekatere osebe ne morejo. Tu se nam odpre pogled v bistvo Cankarjevega ustvarjanja, ko stoji pisatelj čisto do pasu v realni snovi in jo še živo in vso tipično preliva v drug, njej tuj svet. Razmišljanje o tem še ne spada k temu zvezku, čeprav vidimo, kako mojstrsko je Na Klancu privzdignil revščino svoje hiše z realnih tal v idealistične simbolne podobe.

Književno-zgodovinsko snov v *Opombah* je urednik zopet obdelal v živo in ostro sliko naših književnih in splošno kulturnih razmer in donaja nov material za oznako dobe in ljudi. H oncu bi še pripomnil, da je v tem zvezku črtica »Domov«, ki jo je pisatelj sam predelano in pod naslovom »Brez doma« uvrstil v knjigo »Mimo življenja«. To bi bilo treba omeniti prav iz istega vzroka, iz katerega je urednik izločil črtico »Mater ja zatajil«.

F. K.

Tri knjige o sv. Frančišku. 1. Marija Kmetova: **Sveti Frančišek Asiški.** Založila Družba sv. Mohorja, 1926. Mohorjeva knjižnica 15. Str. 271. — 2. France Bevk: **Brat Frančišek.** Izdala in založila književna zadruga »Goriška Matica«, Gorica, 1926. Str. 95. — 3. Ksaver Meško: **Legende o sv. Frančišku.** Izdala Goriška Mohorjeva družba, Gorica, 1927. Str. 125. — Za sedemstoletnico smrti sv. Frančiška smo Slovenci poleg nekaterih priložnostnih razprav dobili kar tri knjige, ki so jih oskrbele tri naše ljudske književne družbe; četrta knjiga, Fioretti, v prevodu Al. Resa, ki bi jo najbolj želeli, se je zakasnila. To dejstvo znači, da smo duhovni pomen tega jubileja, ki ga ni prezrl tudi neverški kulturni svet, spoznali dovolj globoko in se zavedamo potrebe tistega svetnika, ki je o sebi rekel, da ga je Bog izbral zato, ker ni mogel dobiti nobenega nižjega in ker je tako hotel osramotiti plemstvo, velikost, moč, lepoto in modrost tega sveta. Nobena teh treh knjig ni razprava, ki bi svetnika tolmačila za današnje potrebe, iz vsake govori neposredno svetnik sam. S to zamisljijo so vsa tri dela nevsiljivo zajela potrebo naše dobe, ki bo utrdila svojo vero prej s srcem kot z razumom in ki bo šele z otroštvom božjim našla spet pot do sprave in miru. Če naj tedaj postavimo načelno merilo za te knjige, so nam v prvi vrsti potrebna zgodovinska dejstva sama, ker govore več kot razprave in razlage. Svetniški in človeški Frančiškov pojav pa je vendar tako izreden in pesniški, da sam prehaja v literaturo, in tako imamo široko legendo, ki jo je izoblikovala verska dobrota in je za tistega, ki jo zna brati, lepša kot zgodovina. Vsaka izmed naših treh knjig ima težišče drugod in lahko rečemo, da je vsaka po svoje lepa. Marija Kmetova kaže voljo, da ohrani Frančiška v posebnostih njegove dobe in mu vtisne poteze zgodovinske vernosti. Ta okvir ji je postal takoj pretesen in je iskala pomoči pri legendi. Knjiga pa je ostala oblikovna celota, in če bi iz versko-kritičnih razlogov ne bili legendarični dogodki zaznamenovani z zvezdico, bi prav nič ne čutili, kje se loči versko-zgodovinska povest in kje legenda. Jezik je nekoliko preveč poljudno razredčen in večkrat bi želeli krepkejših črt. Knjiga je razdeljena v kratka poglavja, ki so pripravna za spodbudno branje po potrebi. Seznam literature kaže, da se je pisateljica resno